

Häckfågelfaunan i Kristinehamns tätort 2015 – arter och antal

Av ULF T CARLSSON

Sedan många år tillbaka har jag intresserat mig för förekomsten av turkduva i Kristinehamns tätort. Så småningom uppkom tanken på att även inventera andra fågelarter under häckningstid i en miljö, vars fågelfauna inte varit föremål för särskilt stort intresse i ornitologiska sammanhang. År 2006 genomförde jag därför en inventering av samtliga häckande arter inom stadens hank och stör. Nio år senare, alltså 2015, upprepades undersökningen.

Inventeringsområde

Inventeringen 2006 omfattade förutom själva bebyggelsen även parker, Gamla och Nya kyrkogården samt skogsområden och dungar inom tätorten. Undersökningen 2015 utvidgades på så sätt att även hamnen och tre industriområden inventerades. Dessutom tillkom strandområdet med angränsande vassbälten från Mimerгатans förlängning till och med Ålkärssområdets nordspets samt skogsområdet mellan Eddavägen och Marieberg. Inventeringsområdet framgår av kartan på nästa sida.

Inventeringsmetodik

Min målsättning 2015 var dels att försöka fastställa vilka arter som förekom inom det ovan nämnda undersökningsområdet, dels att få en ungefärlig uppfattning om deras numerär. Vad bebyggelsen beträffar innebar detta att jag, nästan uteslutande per cykel, undersökte gata efter gata tills hela gatunätet var täckt. Förmodligen var det en och annan som frågade sig vad cyklisten med kikare och anteckningsbok hade för sig! Hela stadsbebyggelsen inventerades vid minst ett tillfälle. Stadens parker, de två kyrkogårdarna, samtliga skogsområden och dungar samt strandområdet vid Varnumsviken ägnades särskild uppmärksamhet, då fågellivet inom dessa miljöer är rikare än bland själva bebyggelsen. Var jag än befann mig i staden under inventeringsperioden hade jag givetvis alltid undersökningen i tankarna och noterade i minnet observationer som kompletterade mitt material.

I hamnen avspannades taken på byggnaderna med hjälp av en tubkikare vid två tillfällen, varvid de på dessa häckande arternas bon räknades. Vid samma besök undersöktes den övriga fågelfaunan inom området till fots. De tre industriområdena inventerades per cykel.

Karta över inventeringsområdet omfattande tätorten (röd begränsningslinje) samt hamnen (H) och industriområdena (I).

Talgoxen är lätt att känna igen, men en del av lätesrepertoaren kan vålla problem.

Foto: Göran Ekström.

Varje observation av en art, oftast i form av sång, noterades i anteckningsboken. När antalet iakttagelser kommit upp i 100 avslutades registreringen av den aktuella arten, eftersom den då kunde anses vara mycket allmän. För andra fortsatte noteringarna av antalet observationer så länge som den magiska siffran 100 ej uppnåtts.

Vad beträffar utpräglat revirtrogna stannfåglar kan inventeringen börja redan efter årsskiftet. Allteftersom våren framskrider tillkommer art efter art. Som intensivast är givetvis inventeringsarbetet i maj och juni. Angående arter som lägger mer än en kull har en del registreringar gjorts även i juli.

Tyvärr präglades vädret 2015 av låga temperaturer och regn i maj och juni. Jag var faktiskt orolig att jag inte skulle kunna genomföra inventeringen, då fåglarnas sångaktivitet påverkades märkbart. Det tog exempelvis lång tid innan jag fick ihop 100 registreringar av en så allmän art som talgoxe. Ornitologer som sysslade med studier av holkhäckande fåglar kunde konstatera att det var en mycket hög andel holkar med döda ungar i snart sagt hela landet.

Utvärdering av fältobservationerna

En översiktlig inventering av ett områdes häckfågelfauna likt denna undersökning ger vad många arter beträffar inga exakta uppgifter om antalet revir. Delar av undersökningsområdet har som tidigare nämnts endast inventerats

vid ett enda tillfälle. Särskilt för de arter som i redogörelsen för inventeringsresultatet rubriceras som sällsynt förekommande är emellertid utan tvekan alla eller så gott som samtliga antalsuppgifter korrekta. Detta beror på att de sällsynta arterna förekommer i miljöer som ägnats särskilt stort intresse eller att de anträffats inom områden som varit föremål för mera ingående undersökningar som hamnen, de tre industriområdena samt strandavsnittet med angränsande vassar vid Varnumsviken. Det senare har inventerats vid sammanlagt sex tillfällen i april, maj och juni. Dessutom har turkduvan ägnats särskilt stort intresse, då en heltäckande undersökning genomförts i tätorten.

Utvärderingen av de båda inventeringarna 2006 och 2015 har skett på samma sätt med ett viktigt undantag. Generellt har en observation av en art vid ett enda tillfälle räknats som ett revir, men vad ett antal arter beträffar var kraven hårdare vid den slutliga bedömningen av iakttagelserna 2006 än vad som är fallet vid denna undersökning. Detta gäller ett knippe arter som skulle ha iakttagits vid minst två tillfällen på samma plats för att det skulle resultera i ett revir 2006. Vid närmare eftertanke nio år senare finner jag det emellertid angeläget att i redogörelsen för undersökningen ta med även engångsobservationer på en lokal av de aktuella arterna. Dessa har i redogörelsen nedan för inventeringsresultatet 2015 försetts med ett plustecken och en siffra inom parentes. Om man exempelvis tar svarthätta anges $8 (+14) = 22$ revir. Den första siffran anger således åtta lokaler där fågeln observerats vid minst två tillfällen. Det rör sig då om ett konstaterat revir. Siffran inom parentes anger de lokaler där arten noterats vid endast ett tillfälle. Reviret får därmed anses vara möjligt. Med tanke på att delar av inventeringsområdet endast besökts en gång finner jag att 22 revir av svarthätta är mera sannolikt än åtta. Trots att tornsvalan inte är någon revirhävare har hon placerats bland dessa. Eftersom det har varit mycket svårt att göra en utvärdering av antalet revir för gräsand och knipa har vad dessa arter beträffar endast konstaterade häckningar redovisats, vilket givetvis medfört en underskattning av storleken på beståndet av dessa båda arter.

Inventeringsresultat

Resultatet av undersökningen redovisas i tre separata avsnitt. Det första och mest omfattande behandlar bebyggelsen inklusive parker, dungar och skogsområden samt Gamla och Nya kyrkogården. Därefter kommer hamnen och de tre inventerade industriområdena.

ArtDatabanken vid Statens Lantbruksuniversitet (SLU) har givit ut en förteckning över de mest skyddsvärda arterna i Sverige, den s.k. rödlistan.

Den senaste utkom 2015. Arterna indelas där i fyra kategorier: nära hotad, sårbar, starkt hotad och akut hotad. Att en art rödlistas beror inte enbart på att den är mycket sällsynt i landet. Orsaken kan också vara en kraftig minskning av den häckande populationen under en tioårsperiod. Detta kan medföra en rödlistning av arter som kan vara ganska vanliga i dag, men för vilka en varningsklocka nu ringer. Som kommer att framgå av redovisningen nedan förekommer det rödlistade fågelarter såväl inom tätorten som i de tre industriområdena och i hamnen.

Bebyggelsen inklusive parker, dungar och skogsområden samt de båda kyrkogårdarna

Den indelning av de observerade arterna som gjorts i det följande kan givetvis diskuteras. Dessa har grupperats som antingen mycket allmänna, allmänna, tämligen allmänna, mindre allmänna, sparsamt förekommande, mycket sparsamt förekommande eller sällsynt förekommande. Jag är medveten om att indelningen kan uppfattas som alltför detaljerad. Å andra sidan gör den avsnittet mera lättläst.

Mycket allmänna arter (minst 100 revir)

Tornseglare	Björktrast	Gråsparv
Talgoxe	Lövsångare	Pilfink
Blåmes	Skata	Grönfink

Tornseglare (tornsvala). Denna lufthavets cirkusartist är mycket svårinventerad, om man inte har tid att kontrollera inflygningen till boplatsen. För att komma fram till en någorlunda korrekt siffra i tabellen har antalet fåglar i luften på olika lokaler räknats. När slutsumman nått 200 exemplar har jag ansett tornsvalan, som är en av mina absoluta favoriter i fågelvärlden, vara en fullvärdig medlem i 100-klubben. Fågeln är för sin häckning i mycket hög utsträckning beroende av tegeltak, även om också håligheter i träd liksom holkar kan utnyttjas. Det främsta häckningsområdet är hyreshusen längs Sanagatan, där 31 fåglar setts i luften samtidigt. Även hyreshusen i korsningen Västerlånggatan/Norra Staketgatan samt punkthusen längs Skaraborgsvägen förtjänar att nämnas. Rödlistad som ”sårbar”.

Talgoxe. Den finske ornitologen Göran Bergman var den förste som uppmärksammade en förändring i talgoxens sätt att sjunga både i Finland och Sverige. Före 1950 bestod sången huvudsakligen av ett trestavigt motiv, som

brukar bokstaveras ti-ti-fy. Hans studier av fenomenet under andra hälften av 1970-talet visade emellertid, att talgoxarna i urbaniserade miljöer till ca 90 % nu använde sig av ett tvåstavigt motiv. Bergman ansåg att förklaringen till detta var att denna sångtyp hördes tydligare i en bullrig miljö. En viss spridning av sångsättet skall också enligt honom ha skett till mer ostörda miljöer.

Åren 2004 och 2005 gjorde jag en undersökning av hur talgoxarna sjöng i Kristinehamns något bullriga tätort och vid den mer fridfulla Ölmeviken. Av resultatet framgick att skillnaden i sångsätt mellan stads- och landsbygdens talgoxar i våra trakter då hade utjämnats helt. Fåglarna i Ölme använde rent av den tvåstaviga varianten mer än sina artfränder i staden. Nu tio år senare för det ursprungliga sångsättet en än mer tynande tillvaro och kommer kanske att vara helt försvunnet om något eller några decennier.

Blåmes. Fågelvärlden är föränderlig, vilket man inte hade en tanke på när man en gång blev intresserad av fåglar. Blåmesens framgångssaga blir mycket tydlig om man tar del av vad S. W. Tenow skriver i sin ”Öfversigt af Werm-lands och Dals ryggrads-djur” från 1880, vilket var den första egentliga boken om Värmlands fåglar. Där kan man läsa följande: ”Wermland: här och der. Häckade vid Karlstad 1878.”

Björktrast. Enligt den senaste rapporten rörande fåglarnas populationsutveckling i Sverige har björktrasten minskat med omkring 50 % i södra delen av landet under de tio senaste åren. I Kristinehamns tätort håller den emellertid ställningarna. Vid Ölmeviken har jag dock inte sett någon större koloni på flera år.

Lövsångare. Denna lilla grågröna fågel med gråvit undersida är Sveriges talrikaste fågelart. Gemene man har hört hans lite vemodiga visa, men långt ifrån alla har sett honom kila omkring i lövverket.

Skata. Redan vid årsskiftet börjar skatan sitt bobyggande så smått, varför denna vackra fågel är en av de första arterna man kan börja inventera.

Gråsparv. Arten är fortfarande en av tätortens vanligaste fåglar, som gärna uppehåller sig i lite tätare häckar. Vid Ölmeviken däremot finns gråsparven endast kvar vid tre lantgårdar – samtliga med djurhållning. När denna läggs ner på en gård försvinner arten så småningom.

Pilfink. Förekommer med goda bestånd såväl i tätorten som vid Ölmeviken, där den inte påverkats av att kreaturen försvunnit från allt fler gårdar.

Grönfink. Denna art har enligt årsrapporten för 2015 rörande övervakningen av fåglarnas populationsutveckling minskat starkt i Sverige. Förmodligen har detta skett på grund av gulknopp, som är en parasitinfektion. Jag har själv

Så här ser den ut, lövsångaren, Sveriges vanligaste fågel.

Foto: Göran Ekström.

skickat in några grönfinkar till Statens Veterinärmedicinska Anstalt för analys, vilka konstaterades vara angripna av just gulknopp.

Allmänna arter (61–99 revir)

Sädesärsla 62	Kaja 95	Bofink 72
---------------	---------	-----------

Sädesärsla. Eftersom arten normalt lägger två kullar på våra breddgrader har inventeraren två chanser att registrera utflugna kullar. Under andra halvan av juli är den andra kullen på vingarna. Den fågelintresserade har stor hjälp av sädesärslan med att få syn på en rovfågel, då hon reagerar med ett högt, ihållande kvittrande vid upptäckten av t.ex. en sparvhök.

Kaja. Av 95 konstaterade eller sannolika häckningar har ej mindre än 91 skett i skorstenar! Två bon låg i ihåliga träd, ett i en holk och ett i en annan hållighet. Om man nu upplever att häckande kajor är ett problem i tätorten rekommenderas husägarna att täcka över sina skorstenar. Kajbon är inte lätta att ta bort. Sotarna måste använda sig av specialredskap, bl.a. ett s.k. kajspjut, för att klara av detta.

Bofink. Är den näst efter lövsångaren vanligaste arten i landet.

Tämligen allmänna arter (41–60 revir)

Fiskmås 42	Svartvit flugsnappare 50	Kråka 24 (+22) = 46
Tamduva ca 60	Nötväcka 60	

Fiskmås. Arten häckade ursprungligen vid Sveriges kuster och vid vatten i inlandet. De första bosättningarna i ren stadsmiljö konstaterades på Västkusten under 1950-talet och då först i hamn- och bangårdsområden. När fiskmåsen började bosätta sig i Kristinehamns tätort är inte känt. Arten häckar dels solitärt, dels mera koncentrerat som i Malmenområdet. Särskilt när ungarna kläckts och börjat komma ner på marken, skapar fåglarna irritation bland stadsborna, då föräldrafåglarna blir närgångna vid försvar av sina ungar. I områden med måsproblem kan kanske rovfågelsliknande svävande drakar likt de som ses på några håll i staden bli en lösning på bekymret.

Tamduva. Härstammar från den vilda klippduvan. Utsläpp av domesticerade fåglar har gett upphov till det svenska beståndet. Förutom klippduveliknande fåglar förekommer tamduvor med mycket olika färgteckning. Häckning kan förekomma året runt i Kristinehamns centrala delar. Särskilt på grund av detta är arten svårinventerad. Antalet angivna revir får därför anses som synnerligen osäkert.

Svartvit flugsnappare. Jag hade väntat mig att finna betydligt fler än 50 revir av denna typiska trädgårdsfågel.

Nötväcka. Det gamla paret är stationärt inom sitt revir året runt, varför en kartläggning av artens förekomst kan börja redan i januari.

Kråka. Arten gör inget större väsen av sig förrän ungarna lämnat boet. Erinrar mig en notis i lokaltidningen om att en kvinna blev anfallen på kyrkogården av en kråka, vilket givetvis hängde samman att hennes ungar fanns i närheten. Det var för mig en överraskning att det fanns så många revir i tätorten. Jag har fått ett intryck av att åtskilliga par förblir sitt revir trogna året runt.

Mindre allmänna arter (21–40 revir)

Ringduva 17 (+11) = 28	Trädgårdssångare 13 (+16) = 29	Stare 39
Rödhake 8 (+26) = 34	Svarthätta 8 (+14) = 22	
Koltrast 32	Ärtsångare 12 (+11) = 23	

Ringduva. Denna art är egentligen en skogslevande fågel. Under 1800-talets sista decennier började man på kontinenten lägga märke till hur fågeln slog sig ned i trädgårdar och parker. I Sverige iaktogs de första i denna miljö

häckande ringduvorna 1918. Därefter skedde en spridning i södra och mellersta Sverige.

Rödhake. Många har rödhaken som sin favoritfågel och det kan man förstå. Han är nyfiken, varför det är relativt lätt att komma i kontakt med fågeln med de stora mörka ögonen. Rödhaken sjunger som mest intensivt tidigt på morgonen och sent om kvällen, varför jag misstänker att den angivna siffran är i underkant.

Koltrast. Hörde ursprungligen skogen till. Under 1800-talet började artens invandring till tätortsmiljön på kontinenten. I södra Sverige kunde denna konstateras i slutet av nämnda århundrade. I dag är koltrasten så väletablerad i våra tätorter att folk i allmänhet blir förvånade, när man berättar att vi har med en relativt sentida stadsbo att göra. Vid en av Sveriges Ornitologiska Förening 2015 anordnad omröstning utsågs denna skönsångare till Sveriges nationalfågel.

Trädgårdssångare. Detta är en av våra oansenligaste fåglar. I och med att trädgårdssångaren återvänder från tropiska Afrika till våra trakter först i mitten av maj och då arten lägger två kullar, kan man lyssna till den jollrande sången en bra bit in i juli, då den mesta fågelsången tystnat.

Svarthätta. Ett stycke in i juli, då bara trädgårdssångaren och några arter till låter höra sig, kan man bli tillfrågad vad det är för en fågel som sjunger så vackert. Det brukar då röra sig om en svarthättehane som låter höra sin koloratursång, medan honan ruvar på parets andrakull.

Ärtsångare. En för de flesta okänd fågel, trots att den låter höra sin skallrande sång lite här och var i häckar i staden.

Stare. Det är många naturintresserade som lagt märke till att det är så lite starar nuförtiden i jämförelse med förr. Denna tillbakagång började omkring 1970 och kom att drabba hela det svenska utbredningsområdet. Nedläggningen av småjordbruk och försvinnandet av betesdjur är säkerligen de viktigaste faktorerna bakom artens tillbakagång. De i tätorten häckande stararna ses oftast proviantera på större gräsmattor, vilka på sätt och vis svarar mot jordbrukslandskapets betesmarker. Rödlistad som ”sårbar”.

Sparsamt förekommande arter (11–20 revir)

Sothöna 11	Törnsångare 8 (+6) = 14	Steglits 17
Turkduva 20	Rörsångare 12	

Sothöna. Med början under andra hälften av 1800-talet skedde en snabb och mycket kraftig ökning i södra och mellersta Sverige. I Tenows arbete

*Ett av turkduvans favorittillhåll i staden är Järnvägsparken, där det brukar vara tre revir.
Foto: Göran Ekström.*

från 1880 nämns arten som sparsamt förekommande i Vänervikarna. I dag är sothönan allmän här. Mycket kalla vintrar medför en tydlig nedgång i beståndet.

Turkduva. Vid några tillfällen har jag kartlagt det häckande beståndet i hela tätorten. Så skedde även 2015. Arten är en relativt sen invandrare till Sverige med landets första fynd i Halland 1949. Det var förresten den kände kamerakonstruktören Victor Hasselblad, en gång i tiden ägare av Bäckhammars bruk, som var den förste som iakttog denna fågel i Sverige. Det skedde vid hans sommarbostad på Råö i Onsala socken. Den 25 december 1961 såg jag arten för första gången i Kristinehamn. Det var vid Centralföreningen, som låg ca 300 meter sydost om silon nära hamnen. Turkduvan har inte hunnit aklimatisera sig helt ännu, varför stränga vintrar medför en decimering av populationen.

Törnsångare. Trivs bäst i ett öppet landskap med inslag av buskar och höga örter – en miljö som är sparsamt förekommande inne bland bebyggelsen.

Rörsångare. Hör hemma i bladvassen, där rörsångaren med sin monotona sång är den helt dominerande arten.

Steglits. Stadens skönhet i fågelvärlden. Har ökat starkt som häckfågel i trakten under de senaste decennierna. Det kan också nämnas att arten i dag oftare kommer fram till fågelmatningarna än tidigare vintrar.

Mycket sparsamt förekommande arter (6–10 revir)

Skäggdopping 9	Gärdsmyg 7	Stenknäck 8
Större hackspett 10	Grå flugsnappare 8	Sävspurv 8
Rödstjärt 10	Entita 8	

Skäggdopping. Den som i maj och juni rörde sig på cykelvägen längs Varnumsviken kunde vid båthamnen i Ålkärr studera två skäggdoppingspar som byggt sina flytande bon helt öppet ute på vattnet nära stranden. Utmärkande för fågeln är att den under den första tiden efter kläckningen transporterar ungarna på ryggen.

Större hackspett. Kommunens vanligaste hackspett såväl bland bebyggelsen som utanför denna.

Rödstjärt. Denna art är något tillbakadragen till sitt sätt, men får man väl syn på rödstjärten, och om det är en hane, är han en synnerligen vacker fågel med svart haka, orangerött bröst, vit panna och askgrå hjässa och rygg.

Gärdsmyg. Denna tummeliten, som är en av våra allra minsta fåglar, har ökat i antal på senare år tack vare de milda vintrarna. Kommer det en kall vinter decimeras beståndet.

Grå flugsnappare. En diskret fågel, både vad avser utseende och läten, som är lätt att förbise vid en översiktlig inventering som denna. Antalet revir är därför säkerligen betydligt fler än de åtta som registrerats.

Entita. Paret uppehåller sig året runt i sitt revir, varför inventeringen kan börja tidigt på året. Arten har tidigare varit rödlistad som ”nära hotad”, men detta upphävdes i 2015 års rödlista.

Stenknäck. En art som är svår att få kläm på, vilket försvårar en tillförlitlig utvärdering.

Sävspurv. Samtliga revir konstaterade längs stranden av Varnumsviken. Rödlistad som ”sårbar”.

Sällsynt förekommande arter (1–5 revir)

Gräsand 5	Gröngöling 1	Sävsångare 3
Knipa 1	Mindre hackspett 1	Gräshoppsångare 1
Storskrake 2	Ladusvala 1	Kärsångare 1
Rördrom 1	Forsärla 3	Trastsångare 1
Brun kärrhök 1	Jämnsparv 0 (+1) = 1	Härmsångare 2 (+3) = 5
Enkelbeckasin 1	Rödvingetrast 2	Trädkrypare 1

Den bruna kärrhöken, här en hane, häckar i vassen, men ses ofta på näringssök över gården långt från boplatzen. Foto: Göran Ekström.

Gräsand. Den angivna siffran avser antalet konstaterade kullar.

Knipa. Även för denna art är det antalet kullar som anges.

Storskrake. Två par sågs vid flera tillfällen på Varnan mellan Vågbron och Läroverksbron.

Rördrom. En tutande fågel hördes upprepade gånger i vassen vid Ålkärr. Vid en s.k. riksinventering av arten i Sverige 2012 noterades i Värmland minst 100 och maximalt 105 exemplar. Av dessa höll 18 till i Kristinehamns kommun. Rödlitad som "nära hotad".

Brun kärrhök. Enligt närboende ägde häckning rum i vassen vid Ålkärr. Vid riksinventeringen 2010 beräknades det att 75 par häckade i landskapet, varav 12 par påträffades i kommunen.

Enkelbeckasin. Ett revir konstaterades vid Ålkärr.

Gröngöling. Ett revir väster om Älvsborgsvägen. Rödlitad som "nära hotad".

Mindre hackspett. Arten iaktogs vid flera tillfällen längs Varnan mellan Björklundsgården och våtmarken öster om dammen vid hembygdsgården. Rödlitad som "nära hotad".

Ladusvala. Ett revir under Landabron.

Forsärsla. Noterad på tre lokaler: dammen vid Monsunvinden, Kärleksforsen

samt forsen vid Hembydsgården. Reviret vid Kärleksforsen etablerades i juni för en andrakull. Arten har under de senaste decennierna ökat markant i större delen av landet.

Järnsparv. Ett möjligt revir vid Sandfallet.

Rödvingetrast. Ett revir i ravinen norr om Magnellsbron liksom i dungen mellan Åvändan och Sunnebergsgårderna. Arten har under det senaste decenniet minskat kraftigt, framför allt i södra Sverige.

Sävsångare. Två revir vid Ålkärr.

Gräshoppångare. Ett revir av denna nattsångare i norra delen av Ålkärrsområdet.

Kärrsångare. Även denna art, som främst är nattsångare, hade ett revir i norra delen av Ålkärrsområdet. Kärrsångaren är en mästerlig härmare av andra fåglars läten.

Trastsångare. Ett revir i södra delen av Ålkärrsvassen. Rödlistad som ”nära hotad”.

Härmsångare. De båda konstaterade reviren har varit belägna i ravinen söder om Kärleksforsen samt i dungen mellan dammen vid hembydsgården och vändplanen vid Älvsborgsvägen. Marieberg, Stenstaliden och Dalen har varit platserna för de möjliga reviren.

Trädkrypare. Ett revir längs Varnan mellan Gröna bron och Jakobsbergsskolan.

Hamnen

Häckfågelfaunan i hamnen har undersökts av mig sedan 1993. Nedan redovisas endast förekomsten av de mest intressanta arterna som är de s.k. takhäckarna och stenskvätta. År 2015 inventerades hamnen den 7 och 14.6, varvid de på taken häckande paren räknades med hjälp av tubkikare. Räkningen genomfördes vid två tillfällen, eftersom inte samtliga fisktärnor inlett sin häckning den 7.6, då däremot en del skrattmåsar redan kläckt och gråtrutarna hade ganska stora ungar. Vid den andra inventeringen koncentrerades undersökningen på fisktärna.

På de fem aktuella byggnaderna är tre av taken helt av plåt, ett består nästan helt av plåt, medan fåglarnas favoritlokal är ett eternittak, som är bevuxet med en hel del mossor. Endast gråtrutar häckar på plåttaken och då vid nacken eller något utsprång.

Strandskata. Ett par hade åtminstone en unge på eternittaket. Arten är en relativt ny invandrare till Kristinehamns tätort, där ett par också häckar vid

Eternittaketets västsida är den populäraste häckningsplatsen i hamnen. På bilden ses skrattnåsar och fisktärnor. Foto: Göran Ekström.

brandstationen. Någon liten flock eller enstaka fåglar kan ses och/eller höras flyga omkring lite varstans över tätorten eller iakttas proviantera på någon större gräsmatta. Det rör sig i sådana fall oftast om ej köns mogna individer. Arten börjar nämligen häcka först i tre- till femårsåldern.

Skrattmåsa. Sammanlagt 54 bon på eternittaket.

Fiskmåsa. Endast ett par häckade. Vill gärna bo lite för sig själv och då gärna något längre ner på taket.

Gråtrut. Tre par på olika plåttak. Rödlisad som ”sårbar”.

Fisktärna. Totalt 38 bon på eternittaket.

Stenskvätta. Denna art har minskat starkt i Kristinehamnstrakten under de senaste decennierna. Inga stenskvättor finns exempelvis längre kvar vid Ölmeviken. Märkligt nog, kan det tyckas, är hamnen och våra industriområden lokaler där arten trivs. Två revir konstaterades i hamnen 2015.

De tre inventerade industriområdena

Endast de tre större industriområden som ligger inom eller i anslutning till tätorten har inventerats. Det rör sig om Drevsta samt norra och södra Broängen. Liksom vad hamnen beträffar redovisas i det följande endast särskilt intressanta arter.

Fiskmå. Fem häckande eller sannolikt häckande par på Drevsta. Ett häckande och ett sannolikt häckande par inom norra Broängens industriområde. Samtliga revir på tak.

Ängspiplärka. Ett revir på Drevsta. Arten är ingalunda typisk för industriområden utan förekom i anslutning till en ännu oexploaterad gräsmark.

Svart rödstjärt. Har sedan ett antal år tillbaka förekommit vid 3:e Industriegatan på södra Broängen. Även 2015 fanns här ett revir. Industriområden är en typisk häckningsmiljö för den svarta rödstjärten. Röddlistad som "nära hotad".

Stenskvätta. Ett revir vardera på Drevsta och norra Broängen.

Törnsångare. Ett sannolikt och ett möjligt revir på Drevsta.

Steglits. Ett möjligt revir på Drevsta.

En kortfattad jämförelse mellan inventeringsresultaten 2006 och 2015

Även om inventeringarna 2006 och 2015 är av översiktlig karaktär är det trots allt möjligt att för flera arter göra en jämförelse mellan de båda årens inventeringsresultat. Här kommer inte de arter att tas upp där inga eller marginella förändringar skett vad numerären beträffar. Jag kan dock inte låta bli att konstatera att av de tio arter som rubricerats som mycket allmänna är åtta gemensamma för de båda åren. Mera intressant är att fastställa vilka fågelarter som på ett markant sätt ökat eller minskat under perioden mellan undersökningarna. Materialet från hamnen och industriområdena ingår givetvis inte i dennas analys.

Sveriges häckfågelfauna är numera välövervakad genom undersökningar som bedrivs under ledning av fågelforskare vid Lunds universitets biologiska institution. Som intresserad fågelinventerare kan man medverka på flera olika sätt i dessa. Vid en punktrutt väljer man själv en sträcka längs vilken fåglarna räknas vid 20 stopp. Standardrutter däremot har förutbestämda positioner utlagda över hela landet. De är åtta kilometer långa och bildar en kvadrat om 2x2 km². Även nattinventeringar och sjöfågeltaxeringar förekommer. Dessa undersökningar bygger i grunden på samma upplägg som punktrutterna. Tack vare de årsrapporter som publiceras kan det konstateras om de förändringar i fåglarnas antal som konstaterats i Kristinehamns tätort är representativa för andra delar av Sverige.

Ringduva. På sidorna 146 och 147 redogjordes för den ursprungligen skogslevande ringduvans intåg i tätortsmiljön. 2006 registrerades ett konstaterat och

Ringduvorna som häckar i skogen är skygga, medan de som flyttat in till staden inte visar någon större rädsla för folk. Foto: Göran Ekström.

ett möjligt revir. Nio år senare var motsvarande siffror 17 respektive 11. På ett knappt decennium har vi fått ett nytt karakteristiskt inslag i vår närmiljö.

Sädesärta. En minskning från 94 till 62 revir kan konstateras. Denna tillbakagång överensstämmer med vad som anges för den senaste tioårsperioden i årsrapporten från 2015.

Trädgårdssångare. Även denna art har minskat; från 42 till 29 revir. Av årsrapporten framgår att index vänt ner för just 2015. Den som tidigare nämnts kyliga och regniga försommaren kan antas ligga bakom detta. Lundaforskarna antar att vädret kanske gjorde att färre fåglar klarade flyttningen. Sångaktiviteten kan också ha påverkats.

Härmsångare. Kanske har denna arts minskning från sexton revir till två konstaterade och tre möjliga med vädret att göra. Även i årsrapporten gör arten en djupdykning 2015.

Lövsångare. Denna art däremot uppvisar en klar ökning från 74 till minst 100 revir. Lövsångaren förekommer i landet i en sydlig och en nordlig ras. Gränsen mellan dessa båda raser går vid 62:a breddgraden. Fågeln i Kristinehamnstrakten tillhör därför den sydliga rasen. Årsrapporten visar för de allra senaste åren en uppgång för den nordliga rasen, medan den sydliga minskat. Här stämmer vad som konstaterats i Kristinehamns tätort inte överens med förhållandena i landet i övrigt.

Gärdsmyg. Ökningen från tre till åtta revir ligger i linje med vad som framgår av årsrapporten.

Svartvit flugsnappare. Vid 2006 års inventering nådde arten upp till 100 revir. Till min stora förvåning blev siffran nio år senare endast 50. Visserligen rådde dåligt väder vid denna inventering, men detta kan inte vara hela förklaringen till nedgången. Enligt årsrapporten har den svartvite minskat i antal i norr, men varit stabil i söder.

Entita. Minskningen från arton till åtta revir har ingen motsvarighet i landet i övrigt, där arten sedan länge legat på en jämn nivå.

Steglits. Arten har ökat från sju revir 2006 till sjutton nio år senare. En stark ökning av populationen har även ägt rum i övriga Sverige.

Det kan även vara av intresse att se vilka arter som hörde till tätortens fågelfauna under häckningstid 2006, men som saknades 2015. Även motsatsen bör givetvis också uppmärksammas.

Kattuggla förekom 2006 med ett möjligt revir i närheten av Älvsborgsvägen. Vid Marieberg skedde sannolikt häckning av ett hämplingpar. Slutligen konstaterades en gulsparv hävda revir vid Stenstaliden.

För 2015 gäller att fyra nya arter tillkom, som saknades nio år tidigare. Storskrake uppehöll sig i form av två par i Varnan. Redan 2008 hade jag emellertid konstaterat två häckningar vid denna å. Den 13 maj sågs en hona med två nykläckta ungar bakom Rådhuset, och den 24 maj hoppade ej mindre än elva ungar ut ur boet vid Isbergsgården under överinseende av den lockande honan, som stod nedanför boet på gräsmattan. Samma år ägde den första konstaterade häckningen av gröngöling rum i tätorten. Detta skedde väster om Älvsborgsvägen, där arten hållit till årligen under häckningstid efter debutåret 2008. En trolig häckning av trädkrypare ägde rum vid Gröna bron. Arten hade olika år dessförinnan setts dels här, dels i ravinen mellan Magnellsbron och Björklundsdammen.

I samband med inventeringen 2015 iaktogs 69 arter. 2006 observerades tre arter, som inte ingår i materialet från 2015. Sammanlagt har alltså 72 arter registrerats vid de båda undersökningarna.

Områden med ett för tätorten intressant fågelliv

I samband med redogörelsen för inventeringen 2006 ställde jag samman en förteckning över ur fågelsynpunkt särskilt intressanta områden i tätorten. Den nu genomförda undersökningen har inte lett till upptäckten av ytterligare några värdefulla lokaler. Kartan på sidan 140 redovisar därför de 14 objekt som

fortfarande är av intresse. Nedan förtecknas dessa samtidigt som några för en tätort mera intressanta arter, som iakttagits i samband med inventeringarna, nämns.

Gemensamt för så gott som alla områden är att de helt eller nästan helt är lövskogsdominerade. Särskilt viktig för några arter är förekomsten av död ved. Här finns tillgång till föda och i exempelvis en högstubbe av björk kan arter som inte har så grova näbbverktyg hacka ut sitt bo.

1. Område S Stenstaliden 7

2006. Rik småfågelfauna. 2015. Ett möjligt revir av svarthätta.

2. Område S Ådalsgatan

2006. Härmsångare ett revir samt stenknäck ett möjligt revir. 2015. Mindre hackspett hörd trumma vid ett tillfälle. Möjligt revir av svarthätta och härmsångare. 2016. Det bör nämnas att en näktergal väckte vederbörlig uppmärksamhet genom att sjunga här en tid.

3. Område S Norra Ringvägen (Dalen)

2006. Svarthätta och entita ett revir samt härmsångare ett möjligt revir. 2015. Rik småfågelfauna.

4–5. Varnan mellan Läroverksbron och Kvarndammen

Denna sträcka av älven har indelats i sju delområden (4 A–B och 5 A–E). Någon redovisning av fågelfaunan inom samtliga dessa kommer inte att göras i detta sammanhang.

Det mest intressanta avsnittet är 4 B som sträcker sig från Magnellsbron vid järnvägen till dammen vid Björklundsgården. 2006. Ett revir av mindre hackspett, försärla och svarthätta samt ett möjligt revir av härmsångare, entita och stenknäck. 2015. Ett revir av större hackspett, försärla, rödvingetrast, svarthätta och härmsångare samt två revir av gärdsmyg.

Det är av historiskt intresse att Sällskapet för Naturskydd, efter att ha skrivit till Karlstads Mekaniska Werkstad, den 31 maj 1935 fick rätt att disponera Björklunds fågelholme inom område 4 B till dess att företaget behöver ta den i anspråk. Kristinehamn hade därmed begåvats med sitt första ”fågelskyddsområde”!

Inom områdena 5 A–E har en mindre hackspett observerats vid flera tillfällen. Delområde 5 A 2006. Ett revir av svarthätta och två revir av entita. 2015. Ett revir av gärdsmyg. Den mest intressanta delen av område 5 E är sträckan mellan dammen vid Hembygdsgården och vändplanen vid Älvs-

Dungen mellan Ävändan och Sunnebergsgårderna är en mycket värdefull miljö för många olika fågelarter. *Foto: Ulf T Carlsson.*

borgsvägen. 2006. Ett revir av rödvingetrast, härmsångare och entita. 2015. Ett revir av svarthätta, härmsångare och gärdsmyg.

6. Område S Marielundsvägen

2006. Ett revir av härmsångare och entita samt ett möjligt revir av svarthätta. 2015. Rik småfågelfauna.

7. Område mellan Ävändan och Sunnebergsgårderna

Lokalen i sin helhet inventerades först 2007. Från 2006 kan nämnas ett revir av rödvingetrast. 2007. Ett revir av svarthätta, härmsångare och entita. Häckning av större hackspett. Mindre hackspett hörd vid ett tillfälle. 2015. Ett revir av rödvingetrast, svarthätta och gärdsmyg.

8. Område N Skogsfruvägen

2006. Rikt fågelliv. 2015. Ett revir av svarthätta. Hela området röjt och gallrat vinterhalvåret 2006/2007. 2016 kunde konstateras att lokalen håller på att återhämta sig efter detta ingrepp.

9. Område V Valhallavägen

2006. Rikt fågelliv. 2015. Inget speciellt noterades. Hela området röjt och gallrat vinterhalvåret 2006/2007. Lokalen har ej återhämtat sig utan har nu

en viss parkkaraktär, vilket är negativt för fågellivet, då den viktiga flerskiktningen av lövvegetationen saknas.

10. Område S och Ö Högliden

2006. Ett möjligt revir av svarthätta och härmsångare. 2015. Ett möjligt revir av svarthätta. Delen närmast Djurgårdsvägen röjd och gallrad vinterhalvåret 2006/2007. Den angränsande Sannaparken är ett säkert tillhåll för steglits.

11. Område söder om före detta bryggeriet

2006. Ett revir av svarthätta och entita. 2015. Ett möjligt revir av svarthätta. Hela området röjt och gallrat vinterhalvåret 2006/2007.

12. Område i korsningen Mossvägen/Romelevägen

2006. Rikt fågelliv. 2015. Ett möjligt revir av svarthätta.

13. Område mellan Djurgårdsplatån och Patrullvägen/Värngatan

2006. Ett revir av rödstjärt. 2015. Inget speciellt noterades. Området vid Patrullvägen kraftigt röjt och gallrat vinterhalvåret 2006/2007. 2016 kan konstateras att lövvegetationen börjat återhämta sig.

14. Område mellan den sydligaste delen av Ode Baltens gata och Parkvägen

2006. Entita ett revir. 2015. Svarthätta ett möjligt revir.

Vad har hänt och vad kommer att hända med de värdefulla fågellokalerna i tätorten?

En skötselplan för kommunens skogsområden antogs av kommunfullmäktige 1988. Den är författad av Per Åhgren. I den finns utförliga instruktioner hur kommunägd skogsmark i tätorten skall skötas eller om den får utvecklas fritt. Av de ovannämnda 14 lokalerna var kommunen 2006 ägare till 13. Det mest intressanta området, ravinen mellan Magnellsbron och dammen vid Björlundsgården, är dock till största delen privatägd. I dag är situationen något förändrad i och med att hela område 2 och en mindre del av områdena 1 och 8 ej längre är i kommunal ägo. Åtta av de fjorton ovan uppräknade lokalerna finns med i Per Åhgrens skötselplan. Författaren till planen och jag är i det stora hela överens om hur dessa skall skötas.

Man inbillar sig att kommunala förvaltningar känner till och dessutom bryr sig om vad som står i de dokument som antas av fullmäktige. Så är dock inte alltid fallet! Som redan framgått ägde vinterhalvåret 2006/2007 röjnings- och gallringsarbeten rum i fem av objekten ovan. Vad beträffar fyra av dessa

(8, 9, 11 och 13) skedde detta stick i stäv mot vad som står i skötselplanen. Som väl är har inte några större övertramp skett sedan dess. Jag förutsätter att man inom kommunen, fram till den dag då en ny plan antas, håller sig till den skötselplan som gäller.

Inom en nära framtid bör de båda viktigaste områdena för tätortens fågelfauna ges någon form av skydd. Det gäller givetvis ravinen mellan Magnelesbron och Björklundsdammen, men också dungen mellan Åvandan och Sunnebergsgårderna. Den senare ägs av kommunen, varför den frågan borde kunnas lösas först, om viljan finns.

Det är viktigt att de områden med ett rikt fågelliv som förekommer i tätorten lämnas orörda inte bara för fåglarnas och den biologiska mångfaldens skull utan också som rekreatiomsområden för stadens befolkning.

Litteratur

- ArtDatabanken. 2015. *Rödlistade arter i Sverige 2015*. ArtDatabanken SLU, Uppsala.
- Bergman, G. 1980. Die Veränderung der Gesangmelodie der Kohlmeise *Parus major* in Finnland und Schweden. *Ornis Fennica* 57: 97–111.
- Carlsson, U. T. 1966. Turkduvan – en aktuell immigrant. I: *Sällskapet för Naturskydd Kristinehamn 1955–1965*, pp. 76–80. Kristinehamn.
- Carlsson, U. T. 2006. Hur låter en talgoxe egentligen? I: *Sällskapet för Naturskydd Kristinehamn 2006*, pp. 105–116. Kristinehamn.
- Carlsson, U. T. 2007. *Häckande fågelarter i Kristinehamns tätort 2006*. Stencil. Kristinehamn.
- Carlsson, U. T. 2007. Häckfågelfaunan i Kristinehamns tätort år 2006. *Värmlandsornitologen* 35: 49–60.
- Carlsson, U. T. 2013. Rördrommen i Värmland. Resultat av riksinventeringen 2012. *Värmlandsornitologen* 41: 19–25.
- Fontaine, V. 1951. Turkduvan, *Streptopelia decaocto* (FRIV.), en för Sverige ny fågelart. *Vår Fågelvärld* 10: 124–126.
- Glutz von Blotzheim, U. N., Bauer, K. M. & Bezzel, E. 1975. *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*. Band 6, pp. 26–91. (Strandskata.) Akademische Verlagsgesellschaft. Wiesbaden.
- Green, M., Lindström, Å. & Haas, F. 2016. *Övervakning av fåglarnas populationsutveckling. Årsrapport för 2015*. Biologiska institutionen, Lunds universitet. Lund.
- Ottosson, U., Ottvall, R., Elmberg, J., Green, M., Gustafsson, R., Haas, F., Holmqvist, N., Lindström, Å., Nilsson, L., Svensson, M., Svensson, S. & Tjernberg, M. 2012. *Fåglarna i Sverige – antal och förekomst*. SOF, Halmstad.
- Rees, J. 2010. Riksinventeringen av brun kärrhök *Circus aeruginosus* i Värmland 2010. *Värmlandsornitologen* 38: 43–50.
- SOF. 2002. *Sveriges fåglar*. 3:e uppl. Stockholm.
- Staab, R. & Fransson, T. 1991. *Nordens fåglar*. Norstedts förlag. Stockholm.
- Svensson, L., Mullarney, K. & Zetterström, D. 2010. *Fågelguiden. Europas och Medelhavsområdets fåglar i fält*. Bonnier Fakta.
- Svensson, S., Svensson, M. & Tjernberg, M. 1999. *Svensk fågelatlas*. Vår Fågelvärld, supplement 31, Stockholm.
- Tenow, S. A. 1880. *Öfversigt af Wermlands och Dals ryggrads-djur*. Karlstad.
- Åhgren, P. 1989. *Skötselplan för kommunens skogsområden. Del 2 – bilagor*. 2:a uppl.